

Reflectie: de Corona-crisis en uitdagingen voor het lokaal bestuur

25 mei 2020

Op verzoek van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) reflecteert Marco Zannoni van het COT op de uitdagingen waar het lokaal bestuur in de komende tijd voor staat.

Duiding: de komende maanden zijn bestuurlijk het meest complex Dit is - bestuurlijk gezien - de moeilijkste fase van de crisis. Niet qua leed en het aantal zieken, maar vanwege de toenemende complexiteit. In deze fase stapelen alle opgaven: er gaan geen opgaven weg maar er komen wel opgaven bij. Van de bestrijding van het virus tot de handhaving en de brede nazorg en het herstel. Dit in een context van toenemende politisering en veranderingen in het draagvlak. Het belang van 'de groep' komt steeds meer in de plaats van het grotere collectief (de samenleving). Soms is de groep de leeftijdsgroep, soms een beroepsgroep of inwoners van een bepaald gebied. Ook weten we dat niet iedereen geholpen kan worden financieel: er zullen ondernemingen en instellingen failliet gaan. De Honeymoon fase van de crisis is voorbij. We zitten in een tussenfase: het is nog steeds crisis maar er is behoefte aan brede nazorg en het is deels normalisering en deels heel abnormaal.

Zeven uitdagingen Lokaal komt alles samen. Wij zien tenminste op 7 thema's uitdagingen. Een uitdaging die door alles heenloopt en cruciaal is, is het omgaan met de financiële onzekerheid.

1. Governance

- *De wijze van aansluiten op de voorziene nationale projectstructuur.* Met bijzondere aandacht voor de benodigde helderheid wanneer de crisisorganisatie weer wordt opgeschaald en hoe veiligheidsregio's tijdig worden aangesloten en ruimte hebben om de maatregelen voor te bereiden. Wat komt er in de plaats van de directe aansluiting in de nationale crisisteam? Bijvoorbeeld de name binnen de nieuwe projectstructuur. En als aandachtspunt het voorkomen van onbedoelde effecten van regionale maatregelen (zoals het waterbed effect). Belangrijk is ook inzicht in de type maatregelen die zijn voorzien: bijvoorbeeld gekoppeld aan type activiteit, aan leeftijd of andere variabelen. Een risicogebaseerde aanpak. Kennis van en inzicht in mogelijke maatregelen is randvoorwaardelijk voor regionale en lokale preparatie.
- *De implicaties van de noodwet.* In alle gevallen heeft de noodwet implicaties en daarom is het van belang helderheid te houden in de rolverdeling tussen voorzitter veiligheidsregio, de lokale burgemeester en de rol van de driehoek (lokaal of districtelijk). Op veel plekken zijn er verschillende beelden over nut en noodzaak van GRIP 4 na de noodwet: van afschaling van GRIP 4 binnenkort tot nog langere tijd GRIP 4 in de rest van dit jaar.
- *Steeds meer lokale vraagstukken vallen qua verantwoordelijkheid niet onder de voorzitter veiligheidsregio.* De coronacrisis raakt bijna alle beleidsterreinen. Van belang is het gesprek in het college van B&W en in de raad: niet over afzonderlijke thema's maar over de totale opgave. Doorleef de bestuurlijke uitdagingen, benoem uitgangspunten (leidende principes) over hoe met elkaar om te gaan en hoe 'te besturen' en herijk de rolverdeling.
- *Intergemeentelijke samenwerking (breed) is van groot belang.* Intergemeentelijke samenwerking is van belang. Veel partners/uitvoerders werken bovenlokaal. Maatregelen in de ene gemeente kunnen direct effect hebben in andere gemeenten. Over de wijze van bestuurlijk samenwerken na of naast het RBT is nog lang niet in alle regio's nagedacht of besloten. Het gaat hierbij om afstemming tussen burgemeesters en nadrukkelijk ook wethouders. In wisselende samenstelling afhankelijk van het onderwerp. Met hierbij ook een goede aansluiting op de provincie.
- Het aantal 'tafels' waar aspecten worden besproken die raken aan Corona of de impact hiervan wordt steeds groter. Van bestaande tafels (lokaal, bovenlokaal en landelijk) tot nieuwe tafels. Een overzicht van 'tafels' is van belang om lokaal/regionaal de lijnen samen te kunnen brengen: wie zit waar en wat wordt waar besproken.
- Het grote belang van blijvend goede aansluiting op de zorg: van GGD tot acute en niet-acute zorg. En van revalidatie van Covid-patiënten tot inhalen van uitgestelde zorg. Aan welke tafels vindt deze aansluiting plaats? Dit zonder verantwoordelijkheden te willen overnemen maar wel te komen tot zicht en inzicht en te kunnen verbinden waar nodig.

2. Communicatie

- De grote uitdaging in het uitleggen van de regels en tegelijkertijd de kunst van het 'verleiden': een combinatie van urgentie hoog houden, leed in beeld houden, maar ook perspectief bieden en grenzen stellen. Naast landelijke communicatiemiddelen zal dit ook lokaal het een en ander vergen: wat past bij de eigen gemeente? Wat zijn de stakeholders die bij kunnen dragen aan het communiceren & aan het verbinden?
- Er komen meer regionale en lokale verschillen: dit vergt vooral inzicht in de afwegingen om zo verschillen te kunnen verklaren. Verschillen zelf zijn een gegeven. Belangrijk is wel om elkaar niet te verrassen met afwijkende maatregelen. Niet als gemeenten en niet als veiligheidsregio's.

3. Toezicht en handhaving

- Het naleven van regels is allereerst een eigen verantwoordelijkheid van burgers en organisaties. Het is aan het bestuur om oog te hebben en te houden voor uitlegbaarheid en uitvoerbaarheid
- Er zijn verschillende handhavende instanties vanuit de reguliere verantwoordelijkheden (van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit tot uiteindelijk de politie).
- De gemeenten benadrukken het handhaven van excessen. Dit betekent per definitie instappen in een meer risicovolle situatie. Wie is er van het 'gat' tussen lichte overtredingen en excessen?
- Voor gemeenten betekent dit een focus op 'hot spots' in de publieke ruimte: de optelsom van versoepeling. Dit kan een druk plein zijn. Een druk openbaar vervoer punt. Een winkelcentrum.
- Het belangrijkste aandachtspunt is het noodzakelijke samenspel tussen de verschillende toezichthouders en handhavers. Is er een landelijke en regionale handhavingstafel? Hoe is deze aangesloten op het bestuur?

4. Brede nazorg en start van herstel

- Er zijn vele onderwerpen die aandacht behoeven en veelal al krijgen. Van belang is de samenhang hiertussen. Onderwerpen zijn onder meer rouw, revalidatie, kwetsbare groepen (inclusief de nieuwe kwetsbaren zoals in het rapport van de werkgroep sociale impact is benoemd), hulp aan ondernemers en de verschillende vormen van financiële steun (van uitgestelde kosten tot een noodfonds).
- In de vele onderwerpen die van belang zijn, is de uitdaging om keuzes te maken. Welke onderwerpen zijn voor gemeenten gezamenlijke relevant en waar is het vooral aan de individuele gemeente? Door te werken met de mogelijkheid van verschillende gradaties van samenwerken worden 'alles of niets' discussies vermeden en wordt de drempel tot samenwerken verlaagd: variaties van kennisdeling tot en met gedeelde kaders of zelfs gezamenlijke uitvoering. Wat willen gemeenten ook landelijk afstemmen en wat vooral regionaal/bovenlokaal? Hoe om te gaan met innovatie en meer permanente veranderingen?

5. Brede maatschappelijke dialoog & coalitie

- Er zijn tal van maatschappelijke initiatieven. De uitdaging is hoe als gemeente de dialoog met de samenleving te organiseren aanvullend op wat er al gebeurt vanuit de samenleving zelf. Een mogelijkheid is het voeren van een brede maatschappelijke dialoog: over de opgave, over mogelijke oplossingen, over communicatie, etc. Van geloofsgemeenschappen tot winkeliers: lokale informele en formele leiders. Mogelijk kan een maatschappelijke klankbordgroep of dialooggroep onderdeel uitmaken van de lokale projectorganisatie.

6. Eigen door- en opstart

- Ook gemeenten zelf hebben te maken met versoepeling en met de impact van de preventie maatregelen, zoals de 1,5 meter afstand. De eigen dienstverlening komt steeds meer op gang en krijgt geleidelijk ook een meer fysieke dimensie naast digitale activiteiten.
- Voor iedere werkgever en dus ook voor gemeenten is de impact op eigen medewerkers een belangrijk onderwerp: niet iedereen zal zich veilig voelen. Iedereen heeft eigen emoties en zorgen of juist de behoefte om snel weer 'normaal' te doen. Het aandachtspunt is het stimuleren van de interne dialoog hierover: het gaat het met de collega's?
- Het democratisch proces: met alle voor- en nadelen van het digitaal vergaderen (zoals weigeren mee te praten bij een digitale sessie of juist weigeren deel te nemen aan fysieke sessie) en de impact hiervan op de kwaliteit van de besluitvorming. Wat vooral wel fysiek bespreken? (zoals scenario's). Bij versoepeling hoort een nieuw gesprek: wat kan er wel? Juridisch gezien kon de gemeenteraad al fysiek vergaderen.

7. Afleggen van verantwoording: hoe dat aan te pakken?

- Het afschalen van de landelijke crisisorganisatie (naar een 'waakvlam' organisatie) kan ook extern worden gezien als het 'einde' van de acute crisis en als start van de eerste fase in de verantwoording. Een eventuele afschaling van GRIP 4 is ook een dergelijk moment.
- Verantwoording gaat in dit geval deels over de voorzitter veiligheidsregio die verantwoording aflegt aan alle raden in de regio en over de colleges van B&W wat betreft de eigen, lokale keuzes. Per definitie vergt dit regionale afstemming.